

PARTNERSTWO WIEJSKO-MIEJSKIE JAKO KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Beata Jeżyńska

Katedra Prawa Rolnego i Gospodarki Gruntami
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Streszczenie. Zrównoważony rozwój regionów wymaga przyjęcia i wdrożenia takich koncepcji, które umożliwią funkcjonowanie i rozwój aglomeracji miejskich oraz wiejskich. Kształtowanie równoprawnych wzajemnych relacji między miastem a wsią pozostawało na uboczu głównego nurtu regulacji i mechanizmów polityk Unii Europejskiej, w tym wspólnej polityki rolnej. Pojawiające się nowe założenia i koncepcje rozwoju po 2020 r. wskazują, że immanentnym elementem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich ma być spójny rozwój realizowany w ramach partnerstw wiejsko-miejskich. W koncepcji tej pojawiły się nowe propozycje rozwoju określane, jako Smart Village oraz Slow City, w których szczególnie mocno widoczne jest przenikanie charakterystycznych cech zarządzania i funkcjonowania między wsią a miastem.

Słowa kluczowe: partnerstwo wiejsko-miejskie, Slow City, Smart Village, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

WSTĘP

Zasada zrównoważonego rozwoju wymaga kompleksowego podejścia do rozwiązywania problemów ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i przestrzennych wywołanych przez różnorodne procesy gospodarczo-społeczne, w tym procesy urbanizacji. Brak spójnej koncepcji w kształtowaniu relacji między obszarami zurbanizowanymi a terenami wiejskimi, prowadzi do pogłębiającego się braku równowagi ich rozwoju, wskutek czego obszary miejskie rozwijają się kosztem obszarów wiejskich. Zjawisko metropolizacji i towarzyszące mu procesy suburbanizacji i kontrurbanizacji¹ rozpatrywane

¹ Pojęcie „suburbanizacji” odnosi się do jednej z faz rozwoju miasta polegającej na wyludnianiu się centrum miasta i rozwoju oraz rozrastaniu się strefy podmiejskiej, obejmującej coraz większe obszary terenów wiejskich. Natomiast pojęcie „kontrurbanizacji” określa jedną z koń-

są z pominięciem roli obszarów wiejskich, które zazwyczaj traktowane są jako otoczenie sytemu osadniczego, a nie jego integralna część. Stanowią tło, a niekiedy barierę, a najczęściej zaplecze i rezerwuar terenów niezbędnych dla procesów urbanizacyjnych. Wskazane zjawiska prowadzą do polaryzacji dostępu i możliwości rozwoju, zazwyczaj kosztem warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich. Skutkują zjawiskiem wyludniania obszarów wiejskich i marginalizacji lokalnych społeczności. Negatywne skutki braku równowagi rozwojowej dotyczą także mieszkańców miast, których liczba stale wzrasta, ale warunki bytowe dla większości z nich ulegają pogorszeniu. Swoiste zagrożenia ujawniają się w odniesieniu od niewielkich aglomeracji usytuowanych właściwie wewnątrz obszarów wiejskich, poza strefami oddziaływania dużych metropolii, które zagrożone są zubożeniem i zamieraniem. Tym samym, brak spójności procesów rozwojowych obniża sprawność i wydolność całego systemu osadniczego regionu, powoduje nieracjonalne i niezgodne z przeznaczeniem wykorzystaniem przestrzeni, zasobów naturalnych, rozwarstwienie społeczne i narastanie antagonistycznych postaw między mieszkańcami każdej ze stref². Zjawiska te skłaniają do poszukiwania nowych instrumentów i zintegrowanego podejścia do prowadzenia polityki rozwoju regionalnego, tak w Unii Europejskiej, jak i w krajach członkowskich.

1. PARTNERSTWO WIEŚ-MIASTO

Kształtowanie wzajemnych relacji między obszarami wysoko zurbanizowanymi (metropoliami), niewielkimi aglomeracjami miejskimi a jednostkami typowo wiejskimi, pozostawało na uboczu głównego nurtu regulacji i mechanizmów polityk Unii Europejskiej, zwłaszcza polityki spójności i wspólnej polityki rolnej.

Pierwsze europejskie raporty zawierające efekty badań nad strukturą przestrzenną wiejsko-miejską pojawiły się w latach dziewięćdziesiątych

cowych faz rozwoju miasta i oznacza proces reorganizacji polegający na zmniejszeniu się liczby i gęstości mieszkańców aglomeracji oraz zmianie charakteru poszczególnych fragmentów miasta na typowo mieszkalne lub jednocie przemysłowe. Cechą charakterystyczną tego procesu jest migracja ludności z miasta na wieś lub do mniejszych miast położonych poza strefą metropolitalną, Zob. szerzej: A. Forsyth, *Defining Suburbs*, „Journal of Planning Literature” Vol. 27 (2012), No. 3, s. 270–281.

² Szerzej zob. A. Baranowski, *Koncepcja partnerstwa „miasto-wieś”*, w: *Obszary wiejskie – problemy, projekty, wizje*, red. E. Raszeji, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2002, s. 32–44.

i zgodnie stwierdzały konieczność uwzględniania specyficznych potrzeb obszarów wiejskich oraz przyjęcia zintegrowanego – kompleksowego podejścia do ich procesów rozwojowych³. Potrzeba przyjęcia nowej polityki spójnego oddziaływania na zróżnicowane społeczności szczególnie mocno ujawniła się po 2007 r., w czasie kryzysu ekonomicznego, który skutkowałam drastycznym wzrostem zjawisk nierówności społecznej i terytorialnej regionów. Na gruncie prowadzonych studiów i badań nad zjawiskami urbanizacji, kształtowały się pierwsze wspólne dla miast i obszarów wiejskich koncepcje „ekologicznych regionów” czy „miasta-regionu”. Idea stopniowo ewoluowała zmierzając do tworzenia równorzędnego partnerstwa określanego jako partnerstwo wiejsko-miejskie (*rural – urban partnership*)⁴.

Partnerstwo przyjmuje albo założenia regionalne: między miastami (bez względu na ich wielkość) a otaczającymi je obszarami wiejskimi, albo ponadregionalne: w sytuacji wyraźnych podziałów między metropolią a otaczającymi je obszarami wiejskimi. W tym kontekście dotychczasowy podział obszarów, dokonany przez OECD⁵, według kryterium funkcji jako obszary przeważająco wiejskie, pośrednie, przeważająco zurbanizowane, okazał się niewystarczający. W tworzonych partnerskich relacjach wieś-miasto pojawiły się nowe typy obszarów określanych jako pośrednie, które są zarazem albo miejskie i wiejskie albo nie mają żadnej z cech i nie są ani miejskie ani wiejskie. Obszary pośrednie to najczęściej zurbanizowane obszary rekreacyjne położone w strefach turystycznych (strefy brzegowe mórz i jezior, doliny górskie, kurorty uzdrowiskowe) oraz rozległe obszary podmiejskie tworzące strefy suburbanizacji⁶.

Koncepcja partnerstwa wiejsko-miejskiego wymaga stworzenia strategii kompleksowego planowania na poziomie regionu. Strategia powinna określać działania i zasadniczy cel, jakim jest kształtowanie zrównoważonych

³ European Commission Directorate General for Agriculture, *CAP 2000. Working Document. Rural Developments*, w: https://ec.europa.eu/agriculture/publi/pac2000/rd/rd_en.pdf [dostęp: 10.04.2018].

⁴ *Rural – Urban Partnership: An integrated Approach to Economic Development*, OECD 2013, s. 76.

⁵ M. Brezzi, L. Dijkstra, V. Ruiz, *OECD Extended Regional Typology: The Economic Performance of Remote Rural Regions*, „OECD Regional Development Working Papers” 6 (2011).

⁶ Problematyka klasyfikacji i identyfikacji obszarów wiejskich i miast została szerzej omówiona przez M. Stanny, Z. Śliwowska, R. Hoffman, *Miasto – wieś: dychochia czy continuum? Rozważania osadzone w trzech kontekstach: socjologicznym, ekonomicznym i geograficznym*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej” 1 (20) 2016, s. 265–279.

struktur osadniczych. Partnerstwa, jak dotychczas, realizowane są w ramach programów pilotażowych w różnych regionach krajów członkowskich Unii Europejskiej⁷. Nie przybrały charakteru programów ogólnoeuropejskich w ramach polityki spójności czy wspólnej polityki rolnej. Sytuacja ta stopniowo ulega zmianie, a pojawiające się założenia i koncepcje rozwoju Unii Europejskiej po 2020 r. wskazują na włączenie idei partnerstw wieś-miasto, jako immanentnej części zrównoważonego rozwoju regionalnego. W koncepcji tej pojawiły się założenia Smart Village oraz Slow City, jako instrumentu zwiększenia spójności i równowagi rozwoju obszarów wiejskich, w których szczególnie mocno widoczne jest przenikanie charakterystycznych cech zarządzania i funkcjonowania między wsią a miastem.

2. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ REGIONÓW W PERSPEKTYWIE PO 2020 ROKU

Nowe podejście do polityki spójnego rozwoju obszarów wiejskich oraz miast, zasygnalizowane zostało w kolejnych dokumentach Unii Europejskiej.

Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 240/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r. w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych, ustaliło reguły uczestniczenia partnerów na wszystkich etapach programowania i wdrażania projektów finansowanych z EFSI⁸. Partnerami zostać mogą przedstawiciele wszystkich zainteresowanych, a zwłaszcza przedstawiciele administracji rządowej i samorządowej, podmiotów gospodarczych, społecznych, organizacji NGO działających na rzecz ograniczenia marginalizacji

⁷ Przykładowo można wskazać na: Kontrakt Miejski obejmujący konurbację Lyonu, w skład której weszło 72 administracje lokalne, „*Lyon 2010*” – *Structure Plan for the Conurbation, Local Sustainability – European Good Practice Information Service 1998*; Region Monachium tworzący wspólną strategię osadnictwa zrównoważonego, *The Munich Perspective a summary of the urban development strategy 1998, Departament of Urban planing* czy Zielony Pierścień Lipska, na mocy którego Lipsk oraz trzynaście otaczających gmin wiejskich opracowało koncepcję ochrony środowiska, kształtowania krajobrazu, rozwoju rekreacji oraz zrównoważonej gospodarki. Szerzej zob. A. Baranowski, *Koncepcja partnerstwa „miastowieś”*, s. 32–44; I. Nurzyńska, *Nowe koncepcje i instrumenty polityki regionalnej w Unii Europejskiej a rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, „*Wież i Rolnictwo*” 4 (2014), s. 27–43.

⁸ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 240/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r. w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych, Dz. Urz. UE L 74 z 13.01.2014, s. 2.

i wykluczenia społecznego, w tym przedstawiciele wspólnot społeczności lokalnych. Celem jest wzmocnienie synergii działań finansowanych ze EFSI oraz zwiększenie zbiorowego zaangażowania w politykę Unii Europejskiej oraz odpowiedzialności za nią na wszystkich poziomach programowania i wszystkich szczeblach wdrażania. W preambule do kodeksu postępowania podkreślono, że partnerstwo wielu podmiotów stanowi wyraźną wartość dodaną, poprawiając trafność programów, ich społeczną akceptację i użyteczność oraz skuteczność wydatkowanych środków dla spójności działań, bez względu na miejsce ich realizacji. Tym samym, partnerstwo stabilizuje dążenie do zrównoważonego rozwoju.

Kolejna interpretacja działań na rzecz zrównoważonego rozwoju terytorialnego, zawarta została w Deklaracji podpisanej po konferencji, która odbyła się w dniach 5 i 6 września 2016 r. w Cork w Irlandii „Cork 2.0. Lepsze życie na obszarach wiejskich”. Przyjęto w niej, że obszary wiejskie oraz pośrednie i ich społeczności, które stanowią miejsce życia dla ponad połowy mieszkańców Unii Europejskiej, pełnią kluczową rolę we wdrażaniu celów zrównoważonego rozwoju przyjętych przez ONZ. Mieszkańcy ośrodków miejskich i wiejskich korzystają z różnych, ale uzupełniających się dóbr, a ich wzajemne powiązania i partnerstwo są istotnym warunkiem efektywności środowiskowej i spójności społecznej Unii Europejskiej jako całości. Wsparcie unijne powinno zatem wzmocniać powiązania między obszarami wiejskimi, pośrednimi i miejskimi oraz wzajemnie dostosować ich rozwój. Uczestnicy konferencji sformułowali też wniosek, że inwestowanie w tożsamość społeczności zamieszkujących wsie i miasta, a zwłaszcza małe miasta czy miasteczka położone „wewnątrz” obszarów wiejskich, jest kluczowym czynnikiem podnoszącym potencjał regionów, przesądza o ich atrakcyjności, jako miejscu egzystencji na każdym etapie życia⁹.

Biała Księga Komisji w sprawie przyszłości Europy z dnia 1 marca 2017 r.¹⁰ dała początek szeroko zakrojonej debacie w sprawie kierunku zmian i przyszłego kształtu Unii Europejskiej. Komisja wezwała państwa członkowskie do poprawy interakcji z obywatelami, ponoszenie wobec nich większej odpowiedzialności oraz szybszej i lepszej realizacji uzgodnień, zwłaszcza w zakresie europejskiego filaru praw socjalnych, o które upominają się sygnatariusze Deklaracji z Cork. Podejmując zaś negocjacje na temat przeszłości fi-

⁹ Deklaracja Cork 2.0. „Lepsze życie na obszarach wiejskich”, w: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/cork-declaration_pl.pdf [dostęp: 17.01.2018].

¹⁰ COM(2017) 2025 z 1 marca 2017 r.

nansów Unii Europejskiej, w dokumencie z 28 czerwca 2017 r.¹¹, Komisja podkreśliła konieczność przedstawienia nowych modeli zrównoważonego wzrostu gospodarczego, które w sposób holistyczny i integracyjny połączą aspekty gospodarcze, społeczne, w tym przestrzenne oraz środowiskowe, oraz położą nacisk na zapewnienie dostępu do dóbr publicznych.

W Komunikacie Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, pt. „Przyszłość rolnictwa i produkcji żywności” z dnia 29 listopada 2017 r.¹², Komisja Europejska uznała wnioski zawarte w Deklaracji Cork 2.0. za program reform, jakie powinny uwzględnić polityki Unii Europejskiej, a przede wszystkim wspólna polityka rolna po 2020 r. Za priorytet uznano tworzenie tzw. inteligentnych wsi – Smart Villages, gdzie wsparciem objęte mają być działania na rzecz budowy potencjału, inwestycji, tworzenia sieci kontaktów oraz przebudowy infrastruktury. Komisja podkreśliła, że wspólna polityka rolna wraz z innymi politykami makroekonomicznymi i sektorowymi mają potencjalny wpływ na społeczności wiejskie, a liczne fundusze Unii Europejskiej mogą i powinny wspierać dobrobyt obszarów wiejskich, mieszczących się tam aglomeracji wiejskich i miejskich oraz ich rewitalizację, realizując różnorodne koncepcje rozwojowe, w tym ideę Slow City. Budowanie tożsamości mieszkańców regionów wiejskich, kształtowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za stan materialny i kulturalny tych jednostek oraz tworzenie więzi społecznych na poziomie lokalnym, w pełni oddaje założenia zrównoważonego rozwoju, który na równi uwzględnia potrzeby rozwojowe, wymagania środowiskowe i sprawiedliwość społeczną wewnątrz i międzypokoleniową. Decyduje o jakości życia, określanego mianem dobrobytu¹³.

3. SMART VILLAGE

Smart Village, jako model rozwoju obszarów wiejskich, stanowi konsekwencję wcześniejszych założeń rozwojowych, przyjętych przez wspólną

¹¹ COM(2017) 358 z dnia 28 czerwca 2017 r.

¹² Bruksela 29.11.2017 r., COM (2017) 713 final.

¹³ Szerzej zob. D. Kielczewski, *Jakość życia i dobrobyt jako kategoria zrównoważonego rozwoju*, w: *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, red. D. Kielczewski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2009, s. 109–115; A. Augustyn, *Idea Cittàslow jako koncepcja zrównoważonego rozwoju małych miast*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 25 (2011), s. 749.

politykę rolną na okres programowania 2014-2020, określonych jako rozwój innowacyjny. Innowacje w sektorze obszarów wiejskich zakładają szybkie i funkcjonalne wykorzystanie dorobku nauki, zwłaszcza dynamicznie rozwijających się nauk doświadczalnych, dla potrzeb produkcji rolnej. Założenia rozwoju innowacyjnego, realizować miało przede wszystkim Europejskie Partnerstwo Innowacyjne na Rzecz Wydajnego i Zrównoważonego Rolnictwa (Api – Agri), które uznano także po 2020 r., za priorytetowy instrument rozwoju nowoczesnego rolnictwa precyzyjnego, wertykalnego, nowoczesnych modeli biznesowych oraz tworzenia zrównoważonych łańcuchów wartości w takich dziedzinach, jak bioprzemysł, bioenergia czy gospodarka o obiegu zamkniętym. Idea Smart Village stanowi jego uzupełnienie, zakładając wykorzystanie i wdrożenie rozwiązań innowacyjnych przede wszystkim dla potrzeb ludności regionów wiejskich. Koncepcja ta jest wdrażana w ramach programów pilotażowych zmierzających do poprawy dostępu do najnowszych osiągnięć, przede wszystkim cyfryzacji przez upowszechnienie dostępu do łączności szerokopasmowej, inwestycje infrastrukturalne, upowszechnienie e-umiejętności, wykorzystywanie kapitału ludzkiego oraz rewitalizację obszarów wiejskich. W nowoczesnym rozwoju zróżnicowanych jednostek aglomeracji – zwłaszcza miejskich, ale coraz bardziej także wiejskich – znaczenie determinujące mają nowe czynniki rozwoju, do których należą zaawansowane technologie oraz kapitał ludzki i społeczny¹⁴. Współczesne aglomeracje stanowią bowiem nie tylko strukturę fizyczną, ale także złożoną sieć cyberpowiązań, które regulują funkcjonowanie jednostki urbanizacyjnej oraz w znacznym stopniu kształtują życie jej mieszkańców.

Powiększanie się dysproporcji w zakresie dostępności i korzystania z zaawansowanych technologii przez społeczność lokalną, stanowi czynnik deprecjonujący obszary wiejskie oraz determinujący utrzymującą się tendencję ich wyludniania i marginalizacji. Likwidacja, a co najmniej istotne zmniejszenie różnic w dostępie do technologii cyfrowych na obszarach wiejskich, przez wdrożenie programów Smart Village, poprawi jakość życia wszystkich mieszkańców, a dla młodego pokolenia może być zasadniczym argumentem przemawiającym za pozostaniem na obszarach wiejskich i realizowaniem tam ambicji zawodowych. Wyraźnie też wpłynie na poprawę spójność i równowagę w rozwoju miasta i wsi.

¹⁴ Szerzej zob. D. Stawasz, D. Sikora-Fernandez, M. Turała, *Koncepcja Smart City jako wyznacznik podejmowania decyzji związanych z funkcjonowaniem i rozwojem miasta*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 29 (721) 2012, s. 97–109.

Realizacja koncepcji Smart Village wymaga zwiększenia zdolności administracyjnych i skuteczności władz lokalnych i regionalnych oraz zaangażowania i współpracy z grupami społeczności lokalnych, organizowania pomocy technicznej, organizacyjnej, szkoleniowej oraz tworzenia sieci kontaktów. Rozwój i propagowanie takich działań, jak wskazują powołane już dokumenty kierunkowe organów Unii Europejskiej, traktowane będzie jako priorytetowe oraz uzyska dostęp do nowych mechanizmów wsparcia finansowego.

4. CITTASLOW

Współczesne miasta są swoistymi układami lokalnymi obejmującymi pewną wyodrębnioną przestrzeń, na której realizowane są zróżnicowane aktywności gospodarcze, inwestycyjne, infrastrukturalne, społeczne oraz indywidualne¹⁵. Wskutek wielości często sprzecznych interesów, struktury te narażone są na liczne negatywne zjawiska, które zaburzają w zasadniczy sposób ich równowagę. Do najważniejszych należy gwałtowne zmniejszanie się zasobów środowiska przyrodniczego na rzecz środowiska kulturowego, brak odpowiedniego systemu terenów wolnych i zielonych, zanieczyszczenie powietrza i wody, nadmierne zużycie energii pochodzącej ze źródeł nieodnawialnych, zwłaszcza węgla i ropy. Poważnym zagrożeniem jest także zła gospodarka gruntami, polegająca na zbyt swobodnym przeznaczaniu gruntów miejskich i podmiejskich pod nowe inwestycje kosztem terenów otwartych i zielonych, pogorszenie jakości gleb na skutek erozji, zanieczyszczenia powietrza i nieumiejętnego stosowania nawozów sztucznych, a także nadmierne zużycie i zanieczyszczenie wód oraz zbyt szybki jej odpływ z terenów miasta (brak retencji)¹⁶. Problemem jest także chaotyczna i ekspansywna rozbudowa miast, dokonująca się kosztem obszarów wiejskich. Równoważenie rozwoju miasta powinno zatem przede wszystkim polegać na niwelowaniu powyższych zjawisk występujących na obszarach miejskich oraz konfliktów, w tym głównie przestrzennych, które wynikają z konkurencji o wolną przestrzeń i sposób jej wykorzystania.

¹⁵ Zob. postanowienia Nowej Karty Ateńskiej z 2003 r. *Wizja miast XXI wieku*, Europejska Rada Urbanistów, Lizbona, 20 listopada 2003 r.

¹⁶ W. Pęski, *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Arkady, Warszawa 1999, s. 34.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się liczne modele (koncepcje) zrównoważonego rozwoju miast¹⁷. W generalnym ujęciu wyróżnić można dwie zasadnicze grupy. Pierwsza obejmuje modele i koncepcje, które odnoszą się przede wszystkim do zagadnień przestrzennej formy miast: w ujęciu lokalnym, tj. w granicach administracyjnych miasta oraz w ujęciu regionalnym, czyli obszarze oddziaływania funkcjonalnego miasta na tereny podmiejskie¹⁸.

Natomiast w drugiej grupie mieszczą się te modele, które odnoszą się do jakości życia w mieście, sprawiedliwości społecznej oraz zrównoważonej gospodarki miejskiej¹⁹. Klasyfikacja nie jest rozłączna, a pewne koncepcje rozwoju mają charakter bardziej uniwersalny, łącząc rozwój infrastrukturalny i przestrzenny z działaniami projakościowymi. W projakościowo sformułowane założenia zrównoważonego rozwoju wpisuje się koncepcja *Cittaslow*. Wykazuje też na szczególne powiązanie oraz interakcje z obszarami wiejskimi, polegającymi na wprowadzaniu w relacje i praktyki zarządzania społecznego i ekonomicznego miast, instrumentów typowych dla obszarów wiejskich, górskich czy małych wysp.

Cittaslow (*Slow City*, miast SLOW) międzynarodowa sieć miast dobrego życia, jest pochodną założonego we Włoszech przez Carlo Petriniego w 1989 r. ruchu *Slow Food*. Jest alternatywną formą rozwoju i zarządzania miastem, w której naczelną zasadą jest promowanie poszanowania wartości ponadczasowych, jakimi są zdrowie psychiczne i fizyczne, dobre samopoczucie, ład przestrzenny, bezpieczeństwo ekologiczne. Oznacza uznanie i priorytet całości lokalnych zasobów materialnych i niematerialnych, środowiska przyrodniczego, krajobrazu naturalnego i miejskiego, dóbr historii, artystycznych i kulturalnych, w celu odbudowy tożsamości lokalnej. Ruch

¹⁷ Zagadnieniem tym szerzej zajmuje się L. Mierzejewska, zob. m.in.: *Rola planowania przestrzennego w rozwoju zrównoważonym miast*, w: *Polityka zrównoważonego rozwoju oraz instrumenty zarządzania miastem*, red. J. Słodczyk, D. Rajchel, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 11–28; Taż, *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010; Taż, *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*, „Problemy Rozwoju Miast” 2 (2015), s. 5–11.

¹⁸ Wyróżniane modele (koncepcje) rozwoju to m.in.: *eco-city*, *compact city*, *green city*, *re-designing a city*, *externally dependent city*, *fair shares city*, *MILU Multi-Functional and Intensive Land Use*, *smart growth* oraz *nowy urbanizm*, por. L. Mierzejewska, *Zrównoważony rozwój miasta*, s. 7.

¹⁹ Do wskazanej grupy kwalifikuje się m.in.: *self-reliant city*, *community garden*, *just city*, *XXQ city*, *slow city*, *smart growth*; tak. L. Mierzejewska, *Zrównoważony rozwój miasta*, s. 5–11.

SLOW stanowi alternatywę dla globalizacji i konsumpcjonizmu. Ma szerokie spektrum społeczne, wpływa na kulturę i sposób życia oraz postrzeganie rzeczywistości. Idea Slow Food oraz Cittaslow stały się inspiracją dla licznych trendów takich jak *slow urbanism*, *slow architecture*, *slow design*, *slow travel* czy *slow tourism*.

Koncepcja Cittaslow skierowana jest do małych miast, liczących mniej niż 50 tysięcy mieszkańców, które nie są siedzibami lokalnych władz. Potencjał małych miast tworzą m.in. ich atrakcyjne położenie geograficzne, dziedzictwo kulturowe, naturalne krajobrazy, cisza, lokalne i autentyczne rzemiosło, rękodzieło, produkty, oferta kulinarna, tradycja, zwyczaje, ale także dostęp do wysokiej jakości usług i miejsc pracy w miejscu zamieszkania lub w jego bliskim sąsiedztwie²⁰.

Szczegółowe zasady członkostwa określa Międzynarodowy Statut Miast Cittaslow²¹. Przystąpienie do stowarzyszenia Cittaslow warunkowane jest spełnieniem co najmniej połowy kryteriów uszeregowanych w siedmiu kategoriach: polityki energetycznej i środowiskowej (12 kryteriów), polityki infrastrukturalnej (9 kryteriów), polityki jakości miejskiej (17 kryteriów), polityki rolnej, turystycznej, rzemieślniczej (10 kryteriów), polityki gościnności, świadomości i kształcenia (10 kryteriów), polityki integracji społecznej (11 kryteriów), polityki partnerstwa (3 kryteria). Kryteria mają charakter jakościowy, łącznie jest ich 72, w tym 31 obligatoryjnych, a pięć perspektywicznych²².

²⁰ A.K. Zawadzka, *Identyfikacja inicjatyw służących budowaniu tożsamości lokalnej w wybranych miastach Cittaslow*, w: *Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow*, red. E. Strzelecka, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2016, s. 82–96; *Cittaslow – lepiej żyć, nie wolniej się rozwijać*, w: <http://2007-2013.mojregion.eu/forum-rewitalizacji/aktualnosci/czytaj/items/cittaslow---nie-wolniej-sie-rozwijac-ale-lepiej-zyc.html> [dostęp: 8.06.2011]; zob. także E. Strzelecka, *Małe miasta a nowoczesne modele rozwoju miast*, w: *Alternatywne modele rozwoju miast*, s. 9–36.

²¹ http://cittaslowpolska.pl/images/PDF/miedzynarodowy_statut_cittaslow.pdf [dostęp: 17.01.2018]. Do Stowarzyszenia „Cittaslow – Międzynarodowa Sieć Miast Dobrego Życia” przystąpiły 142 miasta z 24 krajów na świecie. Polska należy do ruchu Cittaslow od 2007 r., a pierwszym polskim miastem, które włączyło się do tego ruchu i otrzymało prawo do używania logo sieci: wizerunku pomarańczowego ślimaka, był Reszel w województwie warmińsko-mazurskim. Obecnie stowarzyszonych jest 25 polskich miast, a dwa kolejne realizują procedurę certyfikującą i mają status miast pretendujących. Aktualne dane nt. miast zrzeszonych w Cittaslow prezentuje A.K. Zawadzka, *Potencjalne implikacje społeczno-ekonomiczne akcesji do sieci Cittaslow w erze przyspieszenia*, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk” 266 (2017), s. 125–141.

²² Zob. też: E. Ządęcka, *Zrównoważony rozwój małych miast w świetle warunków i wymogów stowarzyszenia Cittaslow*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie”

WNIOSKI KOŃCOWE

W kontekście przedstawionych uwag można sformułować wnioski końcowe. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że jedną z istotnych ról sieci obszarów wiejskich w kolejnych latach będzie wskazanie i wdrożenie potencjalnych sposobów odwrócenia negatywnych trendów oraz spójnej aktywizacji społeczności wiejskich i miejskich, jako niezbędnego czynnika zrównoważonego rozwoju regionalnego²³ oraz zapewnienia społecznego dobrobytu. Dobrobyt w warunkach zrównoważonego rozwoju jest postrzegany w kategoriach całego pokolenia, jako możliwość zaspokajania potrzeb pokolenia obecnie żyjącego oraz jako dobrobyt trwały w długim, tj. wielopokoleniowym okresie. Celem trwałego dobrobytu jest poprawa jakości życia wymagająca uwzględnienia szeregu warunków²⁴. Należy do nich przede wszystkim, wymóg poszanowania wymagań ekologicznych, a zwłaszcza zachowania różnorodności biologicznej, integralności systemów przyrodniczych, produkcji biologicznej, respektowania sprawiedliwości wobec wszystkich istot żyjących. W ujęciu ekonomicznym, dążyć należy do wzrostu dobrobytu materialnego oraz dostępności do użytecznych dóbr i usług. W sferze społecznej, konieczne jest zapewnienie dostępu do dóbr społecznie pożądanych, ograniczanie obszarów ubóstwa, zachowanie różnorodności kulturowej, zapewnienie trwałości instytucjonalnej, gwarancje sprawiedliwości społecznej i współdziałania w życiu społecznym i politycznym. Dobrobyt trwały wymaga także uwzględnienia potrzeb psychologicznych przez zapewnienie równowagi między dobrobytem materialnym a składnikami niematerialnymi²⁵. W rozwoju zrównoważonym podkreśla się perspektywiczność i długofalowość działań nastawionych na jakość życia ludzi, zharmonizowany rozwój społeczny i gospodarczy oraz ochronę środowiska wraz z jego zasobami.

Immanentnym elementem zrównoważonego rozwoju i dobrobytu społecznego ma być ład przestrzenny, rozumiany jako pożądany stan zagospo-

25 (2) 2017, s. 35–48; A. Gruszecka-Tieśluk, *Sieć Cittaslow – strategią rozwoju małych miast*, „Studia Ekonomiczne” 144 (2013), s. 383–393.

²³ A. Gruszecka-Tieśluk, *Inteligentny i zrównoważony rozwój terytorialny sprzyjający włączeniu społecznemu*, w: *Zwiększenie zaangażowania zainteresowanych stron*, „Przegląd Obszarów Wiejskich” 19 (2015), s. 24–29.

²⁴ Tak m.in. D. Kielczewski, *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 33 n.

²⁵ H. Mayer, P.L. Knox, *Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World*, „Journal of Urban Affairs” Vol. 28 (2006), No. 4, s. 321–334.

darowania przestrzeni, w którym funkcjonowanie gospodarki i społeczeństwa przebiega w sposób optymalny, racjonalny społecznie i efektywny kosztowo, z możliwie najmniejszą liczbą konfliktów między różnymi podmiotami, i który nie prowadzi do degradacji środowiska przyrodniczego. Stan ten jest efektem współzależnych i wzajemnie skorelowanych działań wielu podmiotów²⁶.

Na obszarach wiejskich oraz pośrednich funkcjonują zróżnicowane jednostki zurbanizowane. Dominują jednak wsie oraz niewielkie miasteczka nie będące siedzibami regionalnych władz ani znaczącymi centrami przemysłu. Zagrożone są zastoje gospodarczym, narastającym bezrobociem i wynikającym stąd problemem segregacji i ubóstwa. Ośrodki wiejskie cechuje natomiast rozproszenie terytorialne, słaba organizacja społeczna oraz niezaspokajane potrzeby cywilizacyjne. Nowe propozycje rozwoju, jakie wydają się wynikać z kolejnych przyjmowanych przez Komisję UE dokumentów, przewidują programowe działania zaradcze. Część z nich jest odpowiedzią na oczekiwania, a część wsparciem podjętych przez społeczności lokalne własnych inicjatyw.

Docenienie potencjału niewielkich miast uznawane jest za trend XXI w., doskonale wpisujący się w założenia zrównoważonego rozwoju. Dostrzeżenie znaczenia, potencjału oraz zasobów małych aglomeracji miejskich dla zrównoważonego rozwoju regionalnych obszarów wiejskich jest zaś istotną zmianą podejścia do koncepcji spójności i wyrównywania szans wszystkich społeczności europejskich. Połączenie idei Smart Village – stawiającej na unowocześnienie słabo zurbanizowanych obszarów wiejskich, przede wszystkim przez wzmocnienie infrastruktury komunikacyjnej, technicznej, cyfryzacji i informatyzacji oraz poprawę warunków socjalnych – z koncepcją Slow City – odnoszącą się do małych ośrodków miejskich, stanowiących z reguły najbliższe otoczenie wsi – zwiększa spójność rozwoju obszarów wiejskich. Zapobiega przeciwstawianiu koncepcji rozwoju miasta i wsi, łagodzi rozbieżne interesy, a jednocześnie tworzy nowe możliwości współdziałania i dopełniania potrzeb cywilizacyjnych społeczności wsi z potrzebami ekologicznymi, socjalnymi i bytowymi mieszkańców miast. Obie społeczności mają potencjał oczekiwany i godny wzajemnego zaoferowania. Zapewnienie skutecznego udziału zainteresowanych stron w promowaniu zrównoważonego rozwoju lokalnego wymaga czasu. Dla aktywizacji zainte-

²⁶ W.M. Gaczek, *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Branta, Bydgoszcz–Poznań 2003, s. 13 n.

resowanych stron i zagwarantowania ich zaangażowania w realizację wspólnego projektu, konieczne jest wypracowanie określonych standardów, procedur i działań opartych na wzajemnym zaufaniu. Należy zatem pokładać nadzieję, że idea zrównoważonego, spójnego rozwoju obszarów wiejskich – tak dla aglomeracji miejskich, jak i wiejskich, zyska i utrzyma status priorytetu Unii Europejskiej w kolejnych okresach programowania, i przyczyni się do kształtowania trwałego dobrobytu lokalnych społeczności.

PIŚMIENNICTWO

- [brak informacji o Autorze] 2011. „Cittaslow – lepiej żyć, nie wolniej się rozwijać.” W <http://2007-2013.mojregion.eu/forum-rewitalizacji/aktualnosci/czytaj/items/cittaslow--nie-wolniej-sie-rozwijac-ale-lepiej-zyc.html> [dostęp: 8.06.2011].
- Augustyn, Anna. 2011. „Idea Cittaslow jako koncepcja zrównoważonego rozwoju małych miast.” *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego* 25:745–757.
- Baranowski, Andrzej. 2002. „Koncepcja partnerstwa «miasto-wieś».” W *Obszary wiejskie – problemy, projekty, wizje*, red. Elżbieta Raszeja, 32–44. Poznań: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego.
- Brezzi, Monica, Lewis Dijkstra, and Vicente Ruiz. 2011. “OECD Extended Regional Typology: The Economic Performance of Remote Rural Regions.” *OECD Regional Development Working Papers* 6.
- Forsyth, Ann. 2012. “Defining Suburbs.” *Journal of Planning Literature* 27(3):270–281.
- Gaczek, Wanda M. 2003. *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*. Bydgoszcz–Poznań: Branta.
- Gruszecka–Tieśluk, Agata. 2013. „Sieć Cittaslow – strategią rozwoju małych miast.” *Studia Ekonomiczne* 144: 383–393.
- Gruszecka–Tieśluk, Agata. 2015. „Inteligentny i zrównoważony rozwój terytorialny sprzyjający włączeniu społecznemu.” W *Zwiększenie zaangażowania zainteresowanych stron, Przegląd Obszarów Wiejskich* 19:24–29.
- Kielczewski, Dariusz. 2008. *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Kielczewski, Dariusz. 2009. „Jakość życia i dobrobyt jako kategoria zrównoważonego rozwoju.” W *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, red. Dariusz Kielczewski, 109–115. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej.
- Mayer, Heike, and Paul L. Knox. 2006. “Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World.” *Journal of Urban Affairs* 28(4): 321–334.
- Mierzejewska, Lidia. 2006. „Rola planowania przestrzennego w rozwoju zrównoważonym miast.” W *Polityka zrównoważonego rozwoju oraz instrumenty zarządzania miastem*, red. Janusz Słodczyk, i Dariusz Rajchel, 11–28. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Mierzejewska, Lidia. 2009. *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Mierzejewska, Lidia. 2015. „Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele.” *Problemy Rozwoju Miast* 2:5–11.
- Nurzyńska, Iwona. 2014. „Nowe koncepcje i instrumenty polityki regionalnej w Unii Europejskiej a rozwój obszarów wiejskich w Polsce.” *Wieś i Rolnictwo* 4:27–43.
- Pęski, Wojciech. 1999. *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*. Warszawa: Arkady.

- Stanny, Monika, Zofia Śliwowska, i Radosław Hoffman. 2016. „Miasto – wieś: dychotomia czy continuum? Rozważania osadzone w trzech kontekstach: socjologicznym, ekonomicznym i geograficznym.” *Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej* 1 (20): 265–279.
- Stawasz, Danuta, Dorota Sikora-Fernandez, i Maciej Turała. 2012. „Koncepcja Smart City jako wyznacznik podejmowania decyzji związanych z funkcjonowaniem i rozwojem miasta.” *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica* 29 (721): 97–109.
- Strzelecka, Elżbieta. 2016. „Małe miasta a nowoczesne modele rozwoju miast.” W *Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow*, red. Elżbieta Strzelecka, 9–36. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Zadęcka, Ewa. 2017. „Zrównoważony rozwój małych miast w świetle warunków i wymogów Stowarzyszenia Cittaslow.” *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie* 25 (2): 35–48.
- Zawadzka, Alicja K. 2016. „Identyfikacja inicjatyw służących budowaniu tożsamości lokalnej w wybranych miastach Cittaslow.” W *Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow*, red. Elżbieta Strzelecka, 82–96. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Zawadzka, Alicja K. 2017. „Potencjalne implikacje społeczno-ekonomiczne akcesji do sieci Cittaslow w erze przyspieszenia.” *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk* 266:125–141.

URBAN-RURAL PARTNERSHIP AS A CONCEPT FOR SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

Summary. The sustainable development of regions requires the adoption and implementation of concepts that will enable the functioning and development of urban and rural agglomerations. The development of equal relations between the city and the countryside remained on the sidelines of the mainstream regulations and mechanisms of European Union policies, including the common agricultural policy. The emerging new assumptions and concepts of development after 2020 indicate that a coherent development implemented within the framework of rural – urban partnerships is to be an immanent element of sustainable development of rural areas. New development proposals, called Smart Village and Slow City, have appeared in this concept, in which the characteristic features of management and functioning between rural and urban areas are particularly visible.

Key words: rural-urban partnership, Slow City, Smart Village, sustainable rural development